

**BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA INTERAKTIV METODLARNING O‘QUV
SAMARADORLIGIGA TA’SIRI**

Kurbanova Guljaxan

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang‘ich ta’lim jarayonida interaktiv metodlardan foydalanishning o‘quv samaradorligiga ta’siri ilmiy-pedagogik nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Interaktiv metodlarning o‘quvchilarning darsdagi faolligi, mustaqil va tanqidiy fikrlashi, kommunikativ kompetensiyasi, ijodiy qobiliyati hamda ta’lim olishga bo‘lgan motivatsiyasini rivojlantirishdagi imkoniyatlari yoritiladi. Shuningdek, boshlang‘ich sinflarda “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Venn diagrammasi”, “BBB”, “Juftlikda ishlash” va “Kichik guruhlarda ishlash” kabi interaktiv metodlardan foydalanishning pedagogik xususiyatlari ochib beriladi. Interaktiv ta’limni samarali tashkil etishda o‘qituvchining metod tanlash, o‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish hamda ta’lim jarayonini to‘g‘ri tashkil etishdagi roli asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari interaktiv metodlardan maqsadli va tizimli foydalanish boshlang‘ich ta’lim sifatini oshirishga xizmat qilishini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta’lim, interaktiv metodlar, o‘quv samaradorligi, pedagogik texnologiya, o‘quvchi faolligi, mustaqil fikrlash, tanqidiy fikrlash, kommunikativ kompetensiya, hamkorlik, ta’lim motivatsiyasi.

KIRISH

Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan sharoitda ta’lim tizimining oldiga bilimli, mustaqil fikrlaydigan, ijodiy yondashuvga ega va ijtimoiy faol shaxsni shakllantirish vazifasi qo‘yilmoqda. Zamonaviy ta’lim jarayoni o‘quvchiga tayyor bilimlarni yetkazish bilangina cheklanib qolmasdan, unda mustaqil bilim olish, axborotni izlash va tahlil qilish, muammoli vaziyatlarga yechim topish hamda o‘z fikrini asoslash kabi kompetensiyalarni shakllantirishni talab etadi.

Mazkur jarayonda boshlang‘ich ta’lim alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki aynan boshlang‘ich sinflarda bolaning ta’limga munosabati, bilim olishga bo‘lgan qiziqishi, o‘quv faoliyatining dastlabki ko‘nikmalari va kommunikativ qobiliyatlari shakllanadi. Shu sababli boshlang‘ich sinflarda ta’lim jarayonini o‘quvchining yosh va psixologik xususiyatlariga mos ravishda tashkil etish muhim pedagogik talab hisoblanadi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari faol harakat qilish, muloqotga kirishish, savol berish, o‘yin va amaliy faoliyat orqali bilim olishga moyil bo‘ladilar. Faqatgina o‘qituvchining tushuntirishiga asoslangan darslar ayrim hollarda o‘quvchilarning faol ishtirokini yetarli darajada ta’minlay olmaydi. Shu jihatdan interaktiv metodlardan foydalanish ta’lim jarayonini faollashtirish va o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan qiziqishini oshirishning samarali vositalaridan biri hisoblanadi.

Interaktiv metodlar o‘qituvchi va o‘quvchi, shuningdek, o‘quvchilarning o‘zaro hamkorligi asosida tashkil etiladigan ta’lim usullaridir. Bunday yondashuvda o‘quvchi ta’lim jarayonining passiv tinglovchisi emas, balki bilimni egallash, tahlil qilish va amaliyotda

qo‘llash jarayonining faol ishtirokchisiga aylanadi. Bu esa ta‘lim samaradorligini oshirish bilan bir qatorda o‘quvchilarning shaxsiy va ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirishga ham imkon beradi.

Interaktiv metodlarning pedagogik mohiyati

Interaktiv metodlar ta‘lim jarayonida o‘qituvchi va o‘quvchilar o‘rtasidagi faol hamkorlikni tashkil etishga yo‘naltirilgan metodlar majmuasidir. Mazkur metodlarning asosiy xususiyati o‘quvchining ta‘lim jarayonidagi faol ishtirokini ta‘minlashdan iborat. O‘quvchi mavzuni tinglash va eslab qolish bilan cheklanmaydi, balki savollarga javob beradi, fikr bildiradi, muammoni tahlil qiladi, guruh bilan hamkorlikda topshiriqlarni bajaradi va o‘z xulosalarini shakllantiradi.

Interaktiv metodlarning asosiy pedagogik imkoniyatlari ta‘lim jarayonida o‘quvchilarning faol ishtirokini ta‘minlash, ularning mustaqil va tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish hamda o‘zaro muloqot va hamkorlik ko‘nikmalarini shakllantirish bilan belgilanadi. Mazkur metodlar o‘quvchilarning nazariy bilimlarini amaliy faoliyat bilan bog‘lash, o‘zlashtirilgan bilimlarni turli vaziyatlarda qo‘llash imkoniyatlarini kengaytiradi.

Shuningdek, interaktiv ta‘lim usullari dars jarayonining mazmunan qiziqarli va faol tashkil etilishiga xizmat qilib, o‘quvchilarning ta‘lim olishga bo‘lgan motivatsiyasini kuchaytiradi. O‘qituvchi uchun esa interaktiv metodlar har bir o‘quvchining darsdagi ishtiroki, individual qobiliyati, qiziqishi va o‘zlashtirish darajasini kuzatish hamda ta‘lim jarayonini ushbu xususiyatlarga muvofiq tashkil etish imkonini beradi.

Interaktiv metodlardan foydalanish natijasida ta‘lim jarayonida subyektlararo hamkorlik kuchayadi. O‘quvchilar o‘z fikrlarini mustaqil shakllantirish, ularni asoslash, boshqa ishtirokchilarning qarashlarini tinglash va muhokama qilish orqali kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantiradilar. Bunday faoliyat o‘quvchilarning bilimlarini mustahkamlash bilan birga ularda mas‘uliyat, tashabbuskorlik, hamkorlik va o‘z-o‘zini baholash kabi muhim sifatlarni shakllantirishga ham yordam beradi.

Boshlang‘ich ta‘limda interaktiv metodlardan foydalanish

Boshlang‘ich ta‘limda interaktiv metodlarni qo‘llashda o‘quvchilarning yosh xususiyatlari, bilim darajasi, psixologik holati va darsning maqsadi hisobga olinishi lozim. Metodning samaradorligi uning qanchalik zamonaviy ekanligi bilan emas, balki muayyan pedagogik vazifani hal qilishga qanchalik mos kelishi bilan belgilanadi.

“Aqliy hujum” metodi o‘quvchilarning muayyan mavzu bo‘yicha mavjud bilimlarini aniqlash va yangi g‘oyalarni shakllantirishda samarali vosita hisoblanadi. Ushbu metod orqali o‘quvchilar qisqa vaqt ichida o‘z fikrlarini erkin ifodalash imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

“Klaster” metodi mavzu bilan bog‘liq tushunchalarni tizimlashtirish va ular o‘rtasidagi mantiqiy aloqalarni aniqlash imkonini beradi. Ushbu metod o‘quvchilarning ma‘lumotlarni guruhlash va umimlashtirish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

“Venn diagrammasi” yordamida ikki yoki undan ortiq tushuncha, predmet yoki hodisaning o‘xshash va farqli jihatlari aniqlanadi. Bu metod o‘quvchilarda taqqoslash, tahlil qilish va xulosa chiqarish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

“BBB” metodi o‘quvchilarning mavzu bo‘yicha avvalgi bilimlarini aniqlash, yangi bilimlarga bo‘lgan ehtiyojini anglash va dars yakunida o‘zlashtirilgan ma’lumotlarni baholash imkonini beradi. Mazkur metod refleksiv ko‘nikmalarni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

Juftlikda va kichik guruhlarda ishlash metodlari esa o‘quvchilarning hamkorlikda faoliyat olib borish, o‘z fikrini bayon qilish, boshqalarning fikrini tinglash va umumiy qarorga kelish qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Interaktiv metodlarning o‘quv samaradorligiga ta’siri

O‘quv samaradorligi o‘quvchining faqatgina bilimni eslab qolishi bilan belgilanmaydi. Bilimni tushunish, uni amaliy vaziyatlarda qo‘llash, tahlil qilish, muammoli vaziyatga yechim topish va mustaqil xulosa chiqarish ham ta’lim samaradorligining muhim ko‘rsatkichlari hisoblanadi.

Interaktiv metodlardan foydalanish o‘quvchilarning dars jarayonidagi faolligini oshiradi. O‘quvchi muhokama, savol-javob, guruhli topshiriq yoki amaliy faoliyat jarayonida bevosita ishtirok etgani sababli o‘quv materialini bilan faol munosabatga kirishadi. Natijada bilimlarni o‘zlashtirish jarayoni yanada mazmunli va samarali kechadi.

Interaktiv metodlar o‘quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Muammoli savollar va ochiq topshiriqlar o‘quvchini tayyor javobni kutmasdan, masalaning yechimini mustaqil izlashga undaydi. Bu jarayonda o‘quvchi o‘z qarashlarini asoslash, dalillar keltirish va xulosa chiqarish ko‘nikmalarini egallaydi.

Mazkur metodlarning yana bir muhim jihati o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishidir. Guruhli va juftlikdagi faoliyat davomida o‘quvchilar o‘z fikrlarini aniq ifodalash, savol berish, javoblarni tinglash va turli nuqtayi nazarlarni hurmat qilishni o‘rganadilar.

Interaktiv metodlar o‘quvchilarning ta’lim motivatsiyasiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Dars jarayonida turli topshiriqlar, muammoli vaziyatlar, musobaqalar va hamkorlikka asoslangan faoliyatlardan foydalanish o‘quvchilarda qiziqish uyg‘otadi. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun ta’limning o‘yin, ijodiy va amaliy faoliyat bilan uyg‘unlashtirilishi muhim ahamiyatga ega.

Fanlarni o‘qitishda interaktiv metodlarning qo‘llanilishi

Ona tili darslarida interaktiv metodlardan so‘z va gaplarni tahlil qilish, matn yaratish, grammatik qoidalarni mustahkamlash hamda o‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutqini rivojlantirishda foydalanish mumkin. Masalan, o‘quvchilar kichik guruhlarga bo‘linib, berilgan so‘zlardan gap tuzish yoki matndagi asosiy fikrni aniqlash bo‘yicha topshiriqlarni bajarishlari mumkin.

O‘qish darslarida interaktiv metodlar badiiy asar mazmunini chuqurroq o‘zlashtirishga yordam beradi. O‘quvchilar asar qahramonlarining xatti-harakatlarini baholash, voqealar rivojini tahlil qilish, qahramonlarga tavsif berish va matn yuzasidan o‘z fikrlarini bildirish orqali tahliliy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantiradilar.

Matematika darslarida muammoli masalalarni guruhda yechish, turli yechimlarni taqqoslash, xatolarni aniqlash va yechimni izohlash kabi interaktiv topshiriqlardan foydalanish o‘quvchilarning mantiqiy fikrlashini rivojlantiradi.

Tabiiy fanlar darslarida esa kuzatish, tajriba, savol-javob va muammoli vaziyatlardan foydalanish o‘quvchilarning tabiat hodisalariga qiziqishini oshiradi. O‘quvchilar nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog‘lash orqali mavzuni chuqurroq o‘zlashtiradilar.

Interaktiv ta‘lim jarayonida o‘qituvchining roli

Interaktiv ta‘lim jarayonida o‘qituvchi bilim beruvchi yagona manba sifatidagi an‘anaviy roldan tashqari, ta‘lim faoliyatini tashkil etuvchi, boshqaruvchi va yo‘naltiruvchi pedagog sifatida faoliyat yuritadi. U darsning maqsadini belgilaydi, o‘quvchilarga topshiriqlar beradi, ularning faoliyatini kuzatadi va zarur holatlarda pedagogik yordam ko‘rsatadi.

O‘qituvchi interaktiv metodni tanlashda dars mavzusi, ta‘limiy maqsad, o‘quvchilarning yosh xususiyatlari va tayyorgarlik darajasini hisobga olishi zarur. Shuningdek, dars davomida har bir o‘quvchining faol ishtirok etishiga sharoit yaratish muhimdir.

Interaktiv ta‘limda xatoga yo‘l qo‘yish o‘quv jarayonining tabiiy qismi sifatida qaralishi lozim. O‘qituvchi o‘quvchining xatosini keskin tanqid qilish o‘rniga, uni xatoni tahlil qilish va to‘g‘ri xulosaga kelishga yo‘naltirishi maqsadga muvofiq. Bunday yondashuv o‘quvchilarda o‘z fikrini erkin bildirish va ta‘lim jarayonida faol ishtirok etish uchun qulay psixologik muhit yaratadi.

Interaktiv metodlardan samarali foydalanish shartlari

Interaktiv metodlarning samaradorligi ularni to‘g‘ri va maqsadli qo‘llashga bog‘liq. Avvalo, metod darsning aniq maqsadiga mos bo‘lishi kerak. Shuningdek, topshiriqlar o‘quvchilarning yosh imkoniyatlariga mos, tushunarli va bosqichma-bosqich tashkil etilishi zarur.

Guruhli faoliyatda har bir o‘quvchiga muayyan vazifa berilishi, o‘quvchilar o‘rtasida hamkorlik muhiti yaratilishi va umumiy natijaga erishish uchun mas‘uliyat shakllantirilishi muhimdir. O‘qituvchi dars davomida o‘quvchilarning faoliyatini kuzatib borishi va zarur hollarda individual yondashuvni amalga oshirishi lozim.

Dars yakunida refleksiya tashkil etish ham interaktiv ta‘limning muhim tarkibiy qismidir. O‘quvchilar o‘zlashtirgan bilimlari, duch kelgan qiyinchiliklari va darsdagi faoliyati haqida fikr yuritish orqali o‘z-o‘zini baholash ko‘nikmasini rivojlantiradilar.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich ta‘limda interaktiv metodlardan foydalanish o‘quv samaradorligini oshirishning muhim pedagogik omillaridan biri hisoblanadi. Interaktiv metodlar o‘quvchilarni ta‘lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylantirib, ularning bilimlarni mustaqil o‘zlashtirishiga, mavzularni amaliy faoliyat orqali tushunishiga va o‘z fikrlarini erkin ifodalashiga imkon yaratadi.

Interaktiv metodlarning ta‘lim jarayonidagi ahamiyati o‘quvchilarning faolligini oshirish, mustaqil va tanqidiy fikrlashini rivojlantirish, kommunikativ hamda hamkorlik ko‘nikmalarini shakllantirish, nazariy bilimlarni amaliy vaziyatlarda qo‘llash va ta‘lim motivatsiyasini kuchaytirish bilan izohlanadi. Shu bilan birga, mazkur metodlar o‘qituvchiga

o‘quvchilarning individual imkoniyatlarini kuzatish va ta’lim jarayonini ularning ehtiyojlariga moslashtirish imkonini beradi.

Boshlang‘ich sinflarda “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Venn diagrammasi”, “BBB”, juftlikda va kichik guruhlarda ishlash kabi metodlardan foydalanish o‘quvchilarning darsdagi ishtirokini kuchaytirish bilan birga, ularning intellektual, kommunikativ va ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Biroq metodlarning samaradorligi ularning ko‘pligiga emas, balki dars maqsadiga muvofiq va pedagogik jihatdan asoslangan holda qo‘llanilishiga bog‘liq.

Shunday qilib, boshlang‘ich ta’lim jarayonida interaktiv metodlardan tizimli va maqsadli foydalanish ta’lim sifatini oshirish, o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan qiziqishini kuchaytirish hamda mustaqil fikrlaydigan, faol va ijodkor shaxsni shakllantirish uchun muhim pedagogik imkoniyat yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Moyles J., Hargreaves L., Merry R. Interactive Teaching in the Primary School: Digging Deeper into Meanings. – Maidenhead: McGraw-Hill Education, 2003.
2. Wassermann S. The Art of Interactive Teaching: Listening, Responding, Questioning. – New York: Routledge, 2017.
3. Mavlonova R., Vohidova N., Rahmonqulova N. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2010.